

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

Ο ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ

Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1976 συμπληρώθηκαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξανδρου Δελμούζου (ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμο στὶς 10 Δεκ. 1956, σὲ ἡλικία 76 ἐτῶν). Γιὰ νὰ τιμῶσω τὴ μνήμη του δίνω στὴ δημοσιότητα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα γράμμα τοῦ ἴδιου πρὸς τὴν οἰκογένειά του¹. Τὸ ἔγραφε στὶς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1929, τὴν ἡμέρα πού ἔκανε τὸ ἐναρκτήριο μάθημά του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ σ' αὐτὸ ἐκθέτει τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς σκέψεις του γιὰ τὴ νέα τροπὴ πού παίρνει ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση του μὲ τὸ ἔργο πού ἀρχίζει.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Δελμούζου στὴν τακτικὴ ἔδρα τῆς Παιδαγωγικῆς ἔγινε τὸν Νοέμβριο τοῦ 1928. Οἱ συνάδελφοί του τὸν δέχτηκαν μὲ ἐνθουσιασμό. «Γιὰ μᾶς ὁ Δελμούζος» ἔγραφε στὴν Εἰσηγητικὴ του Ἐκθεσὶς ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης «εἶναι ὁ πρῶτος ἐκπαιδευτικὸς πού πραγματικὰ ἀντίκρυσε τὸ παιδαγωγικὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς μας ἢ καλύτερα ὁ πρῶτος πού τὸ ἔφερε ὅσο γίνεται κονύτερα στὴ συνείδησή μας»². Καὶ ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης εἶπε στὴ συνεδρίαση τῆς ἐκλογῆς (24 Νοεμβρ. 1928) γιὰ τὸν ἀγαπητὸ φίλο καὶ συναγωνιστὴ του: «Εἴμαστε πολὺ κοντὰ στὴν ἐποχὴ μας γιὰ νὰ κρίνωμε αὐτὴ καὶ κείνους πού κινοῦνται μέσα της. Νομίζω ὅμως πὼς μπορούμε ἀπὸ τώρα νὰ ποῦμε, χωρὶς φόβο νὰ μᾶς ἀναίρεση ἡ αὐριανὴ ἱστορία, ὅτι στὴ φτωχότατη παιδαγωγικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ κίνηση τῶν ἐκατὸ χρόνων ἐλεύθερης ζωῆς στὴν πατρίδα μας ὁ Δελμούζος σημειώνει μιὰ ἀρχὴ κι' ἕνα σταθμὸ. Ἐδειξε ἕνα δρόμο καὶ μὲ ὅ,τι ἔκαμε ὡς τώρα ἔβαλε τὰ πρῶτα θεμέλια γιὰ μιὰ Νεοελληνικὴ Παιδαγωγικὴ»³.

Τὴν ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία οὔτε τὴν ἤθελε οὔτε τὴν ἐπιδίωξε ὁ Δελμούζος. Ἀντίθετα πρὸς ἐκείνους πού μετὰ τὶς σπουδές τους στὴν Ἑσπερία, ὅταν γυρίζουν στὴν πατρίδα, πορεύονται κατευθεῖαν πρὸς τὴν «ἔδρα», αὐτὸς στράφηκε ἀποφασιστικὰ καὶ μὲ πάθος πρὸς τὴ σχολικὴ πράξη ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἡμέρα τῆς ἐπιστροφῆς του στὴν Ἑλλάδα (1907) ὕστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο του ταξίδι σπουδῶν στὴ Γερμανία (Ὀκτώβρ. 1904 ἕως Φεβρ. 1907). Ἐνα ζωντανὸ σχολεῖο οὐσιαστικῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἦταν τὸ ὄνειρό του καὶ ρίχτηκε στὸν ἀγῶνα γιὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσει. Δίχως, δυστυχῶς, νὰ τὸ κατορθώσει. Τὸ «Σχολεῖο τοῦ Βόλου»

1. Βρίσκεται στὸς φακέλους πού ἡ γυναίκα τοῦ Δελμούζου, ἡ ἀείμνηστη Φροσὴν Δελμούζου, τοὺς παράδωσε γιὰ φύλαξη στὴν Κυρία Βιργινία Ζάνα. Τὸ ἀπόσπασμα δημοσιεύεται μὲ δική της παραχώρηση καὶ ἔγκριση.

2. «Πρακτικὰ τῶν Συνεδριάσεων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης περὶ πληρώσεως τῆς ἔδρας τῆς Παιδαγωγικῆς», 24 Νοεμβρίου 1928.

3. Ὅπου παρατάνω.

(1908-1911) τὸν ἔφερε στὸ ἐδώλιο τοῦ κατηγορουμένου· πολύκροτη ἢ δίκη τοῦ Ναυπλίου (Ἀπρίλ. 1914). Ἀργότερα τὸ «Μαράσλειο Διδασκαλεῖο» (1923-1926) κλείνει πάλι μὲ συκοφαντικὰς κατηγορίες καὶ διωγμό. Τώρα, στὴ Θεσσαλονίκη ἀρχίζει ἡ τρίτη φάση τῆς παιδαγωγικῆς δράσης του. Στὴν πρώτη δίδαξε μαθητές, στὴ δεύτερη ἐπίδοξους δασκάλους· ἡ τρίτη ἀφιερώνεται στὴ μόρφωση τῶν ὑποψήφιων γυμνασιακῶν καθηγητῶν, τῶν φιλόλογων κατὰ κύριο λόγο. Ἄν δέχτηκε τὴ θέση του στὸ Πανεπιστήμιο, εἶναι βέβαιο ὅτι τὴν εἶδε μὲ αὐτὴ τὴν προοπτική· ὄχι γιὰ νὰ κάνει ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, «θεωρία», ἀλλὰ γιὰ νὰ πλάσει λειτουργοὺς τῆς Παιδείας, ζωντανούς καὶ φωτισμένους, τὴ ζύμη πού θὰ ἀνανέωνε δλόκληρο τὸ φύραμα. Γιατὶ ἦταν «γεννημένος δάσκαλος», ὅπως εἶπε ἀπολογούμενος στὴ δίκη τοῦ Ναυπλίου. Ἡ σχολικὴ πράξη ὑπῆρξε πάντοτε ὁ ἀμετακίνητος στόχος του· τὸ ἔδειξε μὲ τὴν ἐργασία πού ἄρχισε ἀμέσως γιὰ νὰ θεμελιώσει καὶ νὰ ὀργανώσει τὸ «Πειραματικὸ Σχολεῖο» τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ, ἡ τελευταία προσπάθειά του ἦταν καταδικασμένη νὰ μείνει στὴ μέση — τραγωδία τῶν πρωτοπόρων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς, στὸν δύστυχο τόπο μας. Ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ θέση του τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1935, ξαναδιορίζεται τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1936 καὶ ὁ ἴδιος παραιτεῖται τὸν Νοέμβριο τοῦ 1937. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶχε γίνει τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἀσφυκτική· σ' ἓνα τέτοιο πολιτικὸ κλίμα — τὸ κατάλαβε — δὲν ἦταν δυνατόν οὔτε νὰ ἀναπτυχθεῖ οὔτε νὰ ἀποδώσει τὸ πανεπιστημιακὸ ἔργο του⁴.

Ὅταν ὅμως ἄρχισε στὶς 12 Φεβρουαρίου 1929 τὰ μαθήματά του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, ἦταν γεμάτος ἐλπίδες. Οἱ πικρὲς ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος δὲν εἶχαν μαράνει τὸν ἐνθουσιασμό του. Ἄνθρωποι ἄγνοοι καὶ ἀκαταπόνητοι, πού πιστεύουν σὲ μιὰν «ἀποστολή», εἶναι κατὰ κανόνα ἀθεράπευτα αἰσιόδοξοι. Αὐτὴ τὴ θερμὴ, τὴν ἀληθινὰ συγκινητικὴ αἰσιοδοξία ἀποπνέει τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς πού φωτοαντίγραφοῦ της δημοσιεύεται ὕστερ' ἀπὸ τὸ σύντομο τοῦτο καὶ δίχως ἀξιώσεις σχόλιο.

Θησίου 12 Φεβρ. 1929. Τρίτη.

Μόλις κόνισα από το κρύτο μου μάδιμα
 και έχω βράσει. Το μάδιμα πήρε πολύ καλά. Έχει
 άχνηλα είναι καλή. Μ' αρέσει άρμενά. Ή και πολύ
 κρεμύ - βίς θ ή ώρα - ήρθε και ο Μανώλης με.
 Ή και η άμαύου. Ήρθε βέβαια από διάφορα φε
 χλορική άβρα, από τον ήβρα και κατακίά άβρα,
 με τον Adler δά τή κατακαβαίνα - με το άνο
 τέλει κα από θρήσε το μάδιμο πολύ ώρατο. Αν
 ρίο και άρχισω από τον φραυθίμο, από άμαύου
 με άνοίξω, δέ με άπαιρνω πολύ άπαιρνω. Τη
 ήρα δά άπαιρνω με τα παιδιά με άνο δέ
 θάχω πολύ κόπο. Κόπο δέ. Λάχω, με δά άπαι
 ρνω πολύ άπαιρνω. Ή 15 τού μινά άπαι
 ρνω άπαιρνω, με άπαιρνω και άπαιρνω
 άπαιρνω πολύ άπαιρνω. Ή και άπαιρνω άπαιρνω
 και με άπαιρνω και άπαιρνω άπαιρνω, με άπαιρνω
 άπαιρνω άπαιρνω. Ή και άπαιρνω άπαιρνω
 άπαιρνω άπαιρνω, με άπαιρνω άπαιρνω 100 άπαιρνω
 άπαιρνω. Ή και άπαιρνω άπαιρνω άπαιρνω με άπαιρνω
 άπαιρνω άπαιρνω και άπαιρνω με άπαιρνω. Προχέ άπαιρνω
 με άπαιρνω άπαιρνω άπαιρνω, με άπαιρνω άπαιρνω. δ'
 άπαιρνω άπαιρνω και άπαιρνω άπαιρνω και άπαιρνω.
 Και άπαιρνω άπαιρνω άπαιρνω άπαιρνω άπαιρνω

Μεταγραφή ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Α. Δελμούζου

Θ/νία 12 Φεβρ. 1929. Τρίτη

Μόλις γύρισα ἀπὸ τὸ πρῶτο μου μάθημα καὶ Σοῦ γράφω. Τὸ μάθημα πῆγε πολὺ καλά. Ἐῖχα ἄλλωστε ἐτοιμαστῆ γι' αὐτὸ ἀρκετά. Ἄν καὶ πολὺ πρῶτῃ — στίς 9 ἡ ὥρα — ἦρθε καὶ ὁ Μανόλης⁵ μαζί μου ν' ἀκούσῃ. Ἦρθε βέβαια ἀπὸ διάφορους ψυχολογικούς λόγους, πὸ ἐσὺ τώρα πὸν καταπιόστηκες μὲ τὸν Adler θὰ τοὺς καταλαβαίνεις — μὰ τὸ ἀποτέλεσμα πὸν βρῆκε τὸ μάθημα πολὺ ὠραῖο. Αὐριο τοὺς ἀρχίζω δύο ὥρες φροντιστήριο, αὐτὸ ὅμως δὲ μὲ σκοτίζει, δὲ μοῦ παίρνει πολλὴ ἐτοιμασία. Γρήγορα θὰ συνεννοηθοῦμε μὲ τὰ παιδιὰ καὶ ἔτσι δὲ θάχω πολὺν κόπο. Κόπο δηλ. θάχω, μὰ θὰ λείφουν πολλοὶ δισταγμοί. Στίς 15 τοῦ μηνὸς θ' ἀλλάξω ξενοδοχεῖο, γιὰ αὐτὸ πὸν κάθομα εἶναι πολὺ ἀκριβὸ. Εἶναι ἓνα δυὸ ἄλλα πολὺ καλά καὶ αὐτὰ καὶ μὲ τῆ μοῦτῃ τιμῇ, δηλ. μὲ 50 μόνο δρ. τὴν ἡμέρα. Ἔτσι θάχω σημαντικὴ οἰκονομία, γιὰ ἐδῶ πληρώνω 100 δ. τὴν ἡμέρα. Νὰ ἰδῆς πὸν ὁ Μανόλης⁵ θὰ φύγῃ καὶ αὐτὸς στὸ τέλος καὶ θάρθῃ μαζί μου. Προχτὲς εἴχαμε τὴν πρώτη συνεδρίαση σὲ μὰ ἐπιτροπῆ: σ' αὐτῇ ἦταν καὶ ὁ Ἀποστολάκης καὶ ὁ Μανόλης⁵. Καὶ ὅμως σὰ νάρχισε νὰ φαίνεται ἡ παρουσία μου. Ἐλπίζω πὸς μὲ τὸν καιρὸ θὰ τὸ πετύχω νὰ γίνῃ μὰ ἀτμοσφαῖρα ἀλλιώτικη. Γιὰ ὅλοι τοὺς θέλουν, νιώθουν τὴν ἀνάγκη, μὰ δὲν μποροῦν. Ὁ τρόπος μου σ' ὄλους καλός, μ' ἀφήνω συχνὰ νὰ μιλῇ στὰ λόγια μου κάτῃ ἀπρόσωπο πὸν εἶναι σωστὸ καὶ θέλοντας καὶ μὴ θὰ τὸ πάρουν ἔτσι ὅλοι, θὰ τὸ χωνέφουν. Θαρῶ πὸς ξαναβρισκομαὶ στὸ Μαράσειο. Ἐδῶ μπορεῖ νὰ γίνῃ δουλειά, γιὰ εἶναι παρθένοσ ὁ τόπος καὶ οἱ ἄνθρωποι περμμένοι. Ὅπως Σοῦ εἶπα ὁ ἐναρκτηήριος εἶχε καλὴ ἐπιτυχία καὶ οἱ ντόπιες ἐφημερίδες ἐγραφαν μ' ἐνθουσιασμό. Συνήθισα πια σ' αὐτὰ καὶ δὲ μοῦ κάνον ἐντύπωση, μὰ εἶναι χαρακτηριστικὸ πὸς καὶ ἡ κυριώτερη ἀντίθετη ἐφημερίδα καὶ αὐτῇ ἀναγκάστηκε νὰ μιλήσῃ πὸν πολὺ ὑπέρ. Σοῦ στέλνω μερικὲς ἐφημερίδες καὶ κράτησέ τεσ, γιὰ δὲν ἔχω ἄλλες. Αὐτὰ τὰ δικὰ μου.

Ἀπὸ χτὲς ἐδῶ ἔκοφε λίγο τὸ κρύο καὶ ἀρχισε νὰ χιονίῃ. Εἶναι πολὺ ὁμορφα καὶ ἤρεμα μὲ τὸ χιόνι. Ὅλα κάτασπρα καὶ ἡ θάλασσα μολυβιά, στρωτῇ, σολογιωμένη. Καιρὸς πὸν θέλει σπιτικό. Μὰ νὰ ἰδῆς πὸν καὶ αὐτὸ σιγὰ σιγὰ θὰ τὸ βολέψω....

5. Ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης.